

DEVELOPING COMPETENCES FOR DEMOCRATIC CULTURE IN THE DIGITAL ERA

Strategy Paper

*Vytvořeno ve spolupráci Arménie, Běloruska,
Bulharska, Chorvatska, České Republiky, Rumunska a Srbska
v kontextu projektu “Demokratická Kultura v Akci – Kompetence
k demokracii v digitální éře” spolufinancovaným společným programme
Rady Evropy a Evropské Unie “Lidská Práva a Demokracie v Akci.”*

Human Rights and Democracy in Action

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

Tento dokument byl vytvořen s finanční pomocí Evropské unie a Rady Evropy. Názory vyjádřené v této publikaci jsou odpovědností autorů a nemusí být nutně vyjádřením oficiální politiky Rady Evropy.

Všechna práva vyhrazena. Tato publikace ani žádná její část nesmí být překládána, reprodukována či šířena jakoukoliv formou či jakýmikoliv prostředky, elektronickými (CD-ROM, internet apod.) nebo mechanickými, včetně kopírování, nahrávání, prostřednictvím jakéhokoliv úložiště či vyhledávacího systému, bez předchozího písemného souhlasu Ředitelství komunikace (F-67075 Strasbourg Cedex nebo publishing@coe.int).

© Rada Evropy,
říjen 2017

Úvod

Tento dokument vznikl v souvislosti s projektem Kompetence k demokracii v digitální éře, spolufinancovaným Radou Evropy a Evropskou komisí a realizovaným od prosince 2016 do září 2017 různými organizacemi z Arménie, Běloruska, Bulharska, České republiky, Chorvatska, Rumunska a Srbska (níže jsou uvedené v abecedním pořadí):

- [Akademie postgraduálního vzdělávání](#) – Bělorusko
- [Antikomplex](#) (koordinátor projektu) – Česká republika
- [Centrum pro vzdělávací politiku](#) – Srbsko
- [Fórum pro svobodu vzdělávání](#) – Chorvatsko
- [Open Education Centre Foundation](#) – Bulharsko
- [Rumunská společnost pro mezinárodní vztahy a evropská studia](#) – Rumunsko
- [Unie vzdělávacích center – Unie právnických osob](#) – Arménie, ve spolupráci s [Kavkazským centrem výzkumných zdrojů](#) – Arménie

Dokument se zaměřuje především na to, aby pomohl nevládním organizacím působícím v oblasti vzdělávání vhodně nasměrovat jejich úsilí a činnost. Svůj význam však má také pro všechny, kdo se oficiálně i neoficiálně věnují vzdělávání, podílejí se na tvorbě vzdělávací politiky, pro ředitele škol, učitele (vysokoškolské nevyjímaje) i pro všechny, kdo stanovují učební osnovy.

Vychází z hodnocení jednotlivých zemí z hlediska toho, jak se ve vzdělávacích systémech a v praktické výuce reflektují kompetence k demokratické kultuře a informačním technologie, a z výzkumů zabývajících se tím, jak pedagogové a mladí lidé v zúčastněných státech vnímají digitální svět a jeho specifika. Také vychází z poznatků získaných při interaktivních workshopech věnovaných mladým lidem v digitálním světě a tomu, jak se v této oblasti proměňuje role učitele. Nejdůležitější výsledky všech těchto procesů jsou v tomto pojednání zpracované do podoby SWOT analýzy, klíčových předpokladů a strategických směrnic. Podrobnější informace jsou k dispozici na internetových stránkách výše zmíněných zúčastněných partnerů.

Pozadí projektu a definice problému

Na základě předchozí činnosti v oblasti výchovy k demokratickému občanství a lidským právům a mezikulturního vzdělávání začala Rada Evropy v prosinci 2013 vyvíjet Referenční rámec kompetencí k demokratické kultuře. Ten vzniká kolem nového kompetenčního modelu, zahrnujícího hodnoty, postoje, schopnosti, znalosti a kritický přístup, jimiž musí občané disponovat, aby se mohli aktivně podílet na demokratické a kulturně rozmanité společnosti a přispět tak k rozvoji demokratické kultury.

V závěrečné deklaraci přijaté v dubnu 2016 v Bruselu Stálou konferencí ministrů školství členských zemí Rady Evropy, ministři vyzvali Radu Evropy, aby práce na Referenčním rámci kompetencí k demokratické kultuře pokračovaly a aby byly členské státy nápomocny

s testováním a implementací – v součinnosti se vzdělávací komunitou – rámce do vzdělávacích systémů jednotlivých států.

Současné společnosti v Evropě i po celém světě jsou silně ovlivněny široce dostupným přístupem k internetu. Občané mají díky tomu nejen přístup k nepřehlednému množství informací – což může někdy vést až k tomu, že se v nich nejsou schopni zorientovat –, ale také se mohou prostřednictvím digitálních technologií setkávat a ovlivňovat se, jak mezi sebou navzájem, tak i s institucemi a dalšími součástmi občanské společnosti.

Tento text se zaměřuje na to, jak by vzdělávací instituce měly uchopit vztah mezi kompetencemi k demokratické kultuře a digitálním světem, a na to, co je v kontextu digitální éry pro další rozvoj kompetencí k demokratické kultuře potřeba.

Analýza SWOT

V rámci projektu se shromažďovaly a analyzovaly informace o tom, jak se kompetence k demokratické kultuře a informační technologie promítají do vzdělávacích politik, učebních plánů i do praktické výuky v zúčastněných zemích. Ukázalo se, jak je patrné z níže uvedené SWOT analýzy, že v různých zemích jsou situace i problémy velmi rozmanité, ale také, že mají i řadu společných rysů. (viz. Tabulka na následující stránce)

Silné stránky (Strengths)	Slabé stránky (Weaknesses)
<p>Většina kompetencí k demokratické kultuře (i když se tak neoznačují) už je v učebních plánech zahrnuta, buď jako průřezové vzdělávací cíle, nebo jako součást specifických předmětů, zejména občanské výchovy či společenských věd.</p> <p>Zkušenosti z různých zemí s využitím interaktivních metod zaměřených na žáky, například metod inspirovaných materiály Rady Evropy o výchově k demokratickému občanství a lidským právům, projektem Citizen apod.</p> <p>Většina mladých lidí je v digitálním světě „jako doma“ (jsou tzv. digital natives) a informační technologie jsou součástí jejich každodenního života. Úroveň jejich schopností a znalostí spojených s digitálním světem je zpravidla velmi vysoká, většinou převyšuje znalosti jejich vyučujících.</p>	<p>Učební plány a praktická výuka se obvykle zaměřuje na znalosti a tvrzení týkající se hodnot, méně již toho, jak se hodnoty, postoje, schopnosti a kritické porozumění ve skutečnosti vyvíjejí. v některých zemích školní inspekce trvá na plnění předepsaných osnov a administrativních požadavků a neposkytuje školám a učitelům žádnou podporu při řešení výzev, které se před nimi každý den objevují. Když se v takové situaci po učitelích bude chtít, aby se zaměřili na rozvoj kompetencí k demokratické kultuře, mohou to vnímat jako další nárůst pracovních povinností a administrativní zátěže.</p> <p>Situace ve škole a proces výuky jsou často od skutečného života odtržené, spoléhají se na zastaralé učebnice a vzdělávací systém nepovažuje novou online realitu za součást světa, a tedy za faktor, jenž by měl být reflektován a brán v potaz při výuce a studiu.</p> <p>Nedostatek informací či jen povrchní pochopení (určitých) komponent modelu kompetencí k demokratické kultuře.</p> <p>Rozdíly mezi školami v rámci téhož vzdělávacího systému i mezi jednotlivými zeměmi, pokud jde o přístup k informačním technologiím a informačně-technologickým kompetencím u žáků a učitelů (kteří jsou „digitálními imigranty“ – („digital immigrants“).</p> <p>Na školách je přístup k informačním technologiím často omezený a omezující a zaměřuje se na výuku o (a nikoliv prostřednictvím) informačních technologiích a na ochranu a bezpečnost (například kyberšikana, zneužívání, závislost na internetu). Učitelé v této souvislosti často zažívají úzkost, protože kyberprostor pro ně neznámým územím.</p> <p>Omezené zkušenosti škol s promyšleným a souvislým celoškolním přístupem a jejich sklony vyhrazovat záležitosti související s kompetencemi k demokratické kultuře společenským a humanitním vědám.</p>

Příležitosti (Opportunities)	Hrozby (Threats)
<p>V souvislosti se současnými veřejnými diskusemi o „fake news“ (falešných zprávách) a manipulaci prostřednictvím sociálních médií se objevují výzvy, aby školy vybavily mladé lidi kompetencemi, jež by jim umožnily vzdorovat internetové manipulaci</p> <p>Nevládní organizace aktivně poskytují právní pomoc, osvětové kampaně, zajišťují široké spektrum školení, výukových materiálů, vzdělávacích programů pro školy, učitele, žáky i rodiče.</p> <p>Údaje Rady Evropy včetně Referenčního rámce kompetencí k demokratické kultuře a vzdělávacích materiálů, včetně těch vznikajících v souvislosti s kampaní „Ne projevům nenávisti“ (No Hate Speech Campaign) a materiálů žité demokracie (Living democracy).</p>	<p>Technologie a aplikace se neustále vyvíjejí a mění. Některé se vytrácejí, zatímco jiné se objevují způsobem, který není možné předvídat.</p> <p>Část rodičů s využitím informačních technologií ve výuce souhlasí a část nikoliv; v obou případech však svůj názor hlasitě projevují. Mezi rodiči a pedagogy často vážně komunikace ohledně výzev a úkolů související s přítomností dětí na internetu.</p> <p>Sociální status, platová úroveň a neslučitelná očekávání různých stran připravují učitele o sebedůvěru a motivaci zlepšovat své odborné schopnosti.</p>

Klíčové předpoklady

Pokrok v technologiích je skutečností, kterou nelze zastavit a kterou je nutné přijmout a pochopit, že jde o každodenní součást života. Lze jej chápat jako potíže, ale také jako příležitost pro vzdělávání. Pro děti a mládež jsou internet a sociální média podstatnou součástí života. Podle mezinárodních studií využívá značná část dospívajících nějaký druh sociálních médií a má profil na některé sociální síti.

Navzdory obvyklé představě o dvou různých světech, o reálném světě a světě digitálním, chápaných dosud v opozici, žijí mladí lidé ve skutečnosti v jediném světě, zahrnujícím online i offline realitu. Jestliže se vzdělání stává mnohem efektivnějším a smysluplnějším, když bere v úvahu skutečný život a prvky reality, které žáci důvěrně znají, pak by vzdělání mělo brát v úvahu také online realitu.

Mezi kompetencemi k demokratické kultuře a digitálním světem existuje obousměrný vztah.

Na jednu stranu: protože lidé komunikují, navzájem se ovlivňují a jsou ovlivňováni různými zdroji informací na internetu, jsou kompetence k demokratické kultuře potřebné v digitálním světě stejně, jako jsou potřeba v tom reálném: hodnoty, postoje, schopnosti a znalosti a kritické myšlení jsou potřeba k pozitivnímu kontaktu s jinými lidmi, ke sdružování v kolektivu i k porozumění informacím a idejím v prostředí internetu.

Na druhou stranu: virtuální součást života může být cennou příležitostí, která může přispět k rozvoji kompetencí k demokratické kultuře. Statistiky ukazují, že mladí lidé více než jiné věkové skupiny využívají internet k občanským aktivitám jako například ke kontaktu s veřejnými úřady; k získávání informací z internetových stránek úřadů; k zapojení se do veřejných internetových diskusí o různých občanských a politických záležitostech atd. Toto online angažmá může navíc mladé lidi podnítit k tomu, aby se zapojili do občanských aktivit i v reálném životě.

Kompetence k demokratické kultuře jsou tudíž potřeba pro život v digitálním světě, a zároveň se tímto životem rozvíjejí.

Cílem by mělo být, aby děti a mladí lidé tyto své kompetence rozvíjeli, a nikoliv se o nich jen dozvíдали. Potřebují se naučit, jak reagovat v online i v reálných situacích adekvátně a efektivně.

Strategické směrnice

Posílení pedagogů: změna postojů a budování schopností

Osvěta a adekvátní informovanost učitelů ohledně kompetencí k demokratické kultuře.

Pedagogům se musí dostat podpory, aby porozuměli všem dvanácti prvkům modelu kompetencí k demokratické kultuře a uvědomili si, jaký má referenční rámec kompetencí k demokratické kultuře vzdělávací potenciál.

Některé z těchto prvků mají jasný a nijak komplikovaný význam. Jiné však představují společenskovední pojmy méně známé mimo okruh odborníků v oboru, a další, byť jsou označené výrazem z běžného jazyka, mají specifický význam definovaný v kontextu tohoto rámce. Aby se učitelé vyvarovali nedorozumění, musí se seznámit s významem kompetencí k demokratické kultuře a vztáhnout je k pozorovatelnému chování popsanému v popisech kompetencí připojených k Rámci kompetencí k demokratické kultuře.

Pedagogové si musí uvědomit, že již mnohé z prvků tohoto Rámce reálně využívají a že bude potřeba, aby v některých ohledech svou stávající praxi uzpůsobili. Také je potřeba, aby Rámec kompetencí k demokratické kultuře vnímali jako prostředek a ne něco, co bude v už tak náročném a často obtížném kontextu představovat jen další zátěž.

Vzdělávací proces zaměřený na žáka

Jestliže se na vzdělávací proces nepohlíží jako na hromadění předem určených vědomostí, ale jako na rozvoj kompetencí a pomoc a podporu žákům, aby sami porozuměli světu, měl by se explicitně vztahovat k jejich životním zkušenostem. Je tudíž potřeba, aby pedagogové přiblížili vzdělávací proces skutečnému životu dětí a mladých lidí, a tedy začlenili do něj také to, co souvisí s jejich zkušenostmi v digitálním světě.

Vzdělávací proces by si také měl vážit a využívat schopností, které si děti a mladí lidé osvojili neformální cestou v online prostředí nebo tím, že se zapojili do neformálních vzdělávacích aktivit souvisejících s informačními technologiemi. Mládež si stále více zvyká se učit prozkoumáním nějakého nového nástroje nebo s pomocí různých online tutoriálů. To je samo o sobě důkazem autonomní schopnosti se učit, která by se měla brát na vědomí a v rámci školy spolu se schopností kritického myšlení podporovat, aby se děti a mladí lidé naučili rozpoznat důvěryhodné a spolehlivé zdroje vědomostí.

To však také znamená, že je potřeba žákům připomínat, aby si uvědomili, že mohou používat své offline schopnosti i v online prostředí, ty, které souvisejí s demokratickou participací, nevyjímaje. Také by si měli uvědomit, že „klikací aktivismus“ nestačí a že je potřeba skutečné participace v reálném světě.

Učitel jako facilitátor (zprostředkovatel) učení

Je potřeba, aby učitelé v pozici, kdy nemusí nutně vědět víc než žáci, neztráceli sebedůvěru. Je normální, že mladí lidé, kteří se do digitální éry narodili a v digitálním světě se cítí jako doma, se rychle učí, jak využívat různé nové nástroje informačních technologií. Samozřejmě je jen dobře, když učitelé své schopnosti v informačních technologiích neustále rozvíjejí, nemusí v tom však nutně držet se svými žáky krok. Dokonce i když sami nebudou v informačních technologiích nijak zbláhli, mohou učitelé najít způsoby, jak znalosti mladých lidí v této oblasti využít jako prostředek ve vzdělávacím procesu, a tím přispět k rozvoji jejich kompetencí k demokratické kultuře.

Na základě využívání internetu a mobilních zařízení, která mají žáci k dispozici, je možné vytvořit nové vzdělávací strategie, inspirované neformálním vzděláváním. Mnohé z výukových metod, na které jsou učitelé zvyklí, lze také uzpůsobit tak, aby braly v úvahu digitální svět. Učitelům by se mělo dostat podpory, aby přijali názor, že s žáky lze vést vzájemně obohacující dialog založený na respektu a důvěře. Tím, že přijmou úlohu facilitátora učení, pomohou učitelé žákům si osvojit schopnosti nezávislého učení a kritického porozumění.

Přístup k tréninkovým a výukovým materiálům

Aby byli schopní vykonávat tuto zprostředkovatelskou úlohu a věnovat ve vzdělávacím procesu patřičnou pozornost zkušenostem žáků s online prostředím, potřebují mít učitelé přístup k podpurným materiálům, nejlépe ve svém rodném jazyce.

Materiály mohou obsahovat příklady, jak různé nástroje informačních technologií využít k rozvoji kompetencí k demokratické kultuře. Učitelé však nepotřebují extensivní školení v nových online aplikacích, u nichž je riziko, že budou během několika měsíců zastaralé. Potřebují se ve své úloze v digitální éře cítit jistí a sebevědomí a potřebují mít schopnosti své žáky rozvíjet tím, že jim pomohou si osvojit kompetence k demokratické kultuře.

Celoškolní přístup: promyšlený a konzistentní přístup a zapojení všech zainteresovaných stran.

Rozvíjení kompetencí k demokratické kultuře prostřednictvím informačních technologií a uvědomování si, že tyto kompetence jsou důležité i pro online prostředí, by se nemělo zůstat osamělou příležitostnou činností několika občanských aktivistů nebo učitelů informačních technologií. Není potřeba vytvářet zvláštní předmět, jakousi „výchovu k digitálnímu občanství“. Je však rozhodně potřeba, aby si všichni učitelé skutečně přiznali, že se svět změnil a že vzdělání nemůže zůstat zavřené ve slonovinové věži. Aby byl takový přístup účinný, měl by procházet napříč všemi vyučovacími předměty ve škole. K rozvoji kompetencí k demokratické kultuře mohou přispět učitelé kteréhokoliv předmětu, když se zmiňují o digitálním světě. To neznamená, že se musí změnit vše od základů, spíše jde o to dát učitelům i žákům možnosti využívat ve škole informační technologie k výuce, ke studiu i k hodnocení. Například testy je možné zadávat prostřednictvím aplikace nebo webové stránky. Pro tento účel existují a lze využít různé online nástroje a platformy. Promyšleně a jednotně plánovat je potřeba také mimoškolní aktivity, aby se bral v úvahu potenciál informačních technologií pro rozvoj

kompetencí k demokratické kultuře. Proto je potřeba, aby učitelé úzce spolupracovali a měli podporu školního vedení.

Školy mohou přispět k rozvoji kompetencí k demokratické kultuře prostřednictvím informačních technologií také tím, že demokratické procesy uspořádají tak, aby jejich součástí bylo využití informačních technologií, a budou podporovat demokratické prostředí ve škole. v této souvislosti je také možné probírat otázky bezpečnosti a zdvořilého chování na internetu.

Kromě toho by si různé další zúčastněné strany měly být vědomy toho, jaký má škola v rozvíjení kompetencí k demokratické kultuře prostřednictvím informačních technologií závazek, a měly by být s to tento proces podpořit.

Podpora rodičů je pro úspěch nejpodstatnější. To znamená, že je nutné věnovat náležitou péči tomu, aby rodiče pochopili, co škola nabízí, a aby se překonal odpor a obavy, které by se u některých rodičů mohly vyskytnout. Někteří z rodičů se také mohou ujmout aktivní role a například podpořit různé projekty související s kompetencemi k demokratické kultuře a informačními technologiemi.

Další cennou pomocí mohou přispět dobrovolníci z řad odborníků v IT, nevládních organizací zabývajících se různou sociální problematikou, neoficiálních vzdělavatelů či místních úřadů poskytujících občanům poradenství k místním záležitostem prostřednictvím informačních technologií.

Politika, kontrola a hodnocení podporující rozvoj kompetencí k demokratické kultuře prostřednictvím informačních technologií

Podporovat vznik zákonů a vzdělávací politiky v každé zemi je nezbytným základem pro úspěšné rozvíjení kompetencí žáků k demokratické kultuře prostřednictvím informačních technologií. To nemusí nutně znamenat změny v učebním plánu. Mnohé se dá s adekvátní podporou a kvalifikovanými učiteli zvládnout uvnitř stávajícího rámce a zároveň minimalizovat administrativní zátěž učitelů i škol.

Jednoduchá školní politika ohledně přístupu na internet, možností využívat informační technologie a přístupu k různým informačním a komunikačním nástrojům může často věci velmi zlepšit a dodat učitelům i žákům odvalu více využít potenciál digitálního světa k rozvíjení kompetencí k demokratické kultuře.

Kontrolní a hodnotící procedury učitelů a škol musí podporovat rozvoj kompetencí k demokratické kultuře a uznávat také úsilí o rozvíjení těchto kompetencí v digitálním světě.

The Council of Europe is the continent's leading human rights organisation. It comprises 47 member states, 28 of which are members of the European Union. All Council of Europe member states have signed up to the European Convention on Human Rights, a treaty designed to protect human rights, democracy and the rule of law. The European Court of Human Rights oversees the implementation of the Convention in the member states.

www.coe.int

The European Union is a unique economic and political partnership between 28 democratic European countries.

Its aims are peace, prosperity and freedom for its 500 million citizens – in a fairer, safer world. To make things happen, EU countries set up bodies to run the EU and adopt its legislation. The main ones are the European Parliament (representing the people of Europe), the Council of the European Union (representing national governments) and the European Commission (representing the common EU interest).

<http://europa.eu>

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE